

РЕЧЕВОТО РАЗВИТИЕ НА ДЕЦАТА ОТ ПОДГОТВИТЕЛНАТА ЗА УЧИЛИЩЕ ГРУПА

Величка Ихтиманска

Целодневна детска градина „Пролет“ – Пазарджик

Резюме. Настоящото изследване има за цел да установи речевата готовност на 5–6 и 6–7-годишните деца за училище. Споделеният опит може да бъде полезен за колегите от подготвителните групи с изведената изследователска методика за установяване равнището на тази готовност в отделните аспекти на входно и изходно ниво и с модела на математическа обработка. Тестовите са примерни, инструментариумът е съобразен с индивидуалната и груповата компетенция на децата. Анализът на резултатите способства за установяване на равнището на речевата готовност на децата от подготвителна за училище група и планиране на работата по отделните направления. Проблемът е особено актуален по отношение на осъществяване на плавен, безболезнен преход на децата за училище и с препоръките за продължаване на работата по отношение на развитието на граматичната и семантичната страна на езика и речта в първи клас.

Keywords: talkative readiness, grammatical development, semantic development, language, speech, easy transition to school for children.

Практическото овладяване на българския език от децата в предучилищна възраст задоволява както потребността от опознаване на заобикалящия ги свят, така и интереса им от общуване с връстници и възрастни. Това има много голямо значение във връзка с подготовката им за училище

Целта на настоящото изследване е да се установи равнището на речевото развитие на 5–6 и 6–7-годишните деца във връзка с готовността им за училище.

Целта се реализира чрез следните *задачи*:

1. Избор на методика за диагностика на речевото развитие на децата.
2. Определяне на особеностите на различните страни в речевото развитие на 5–6 и на 6–7-годишните деца.
3. Извеждане на приоритети за речевото развитие на 5–6 и на 6–7-годишните деца, с оглед на подготовката им за училище.

Като основен метод за изследване се използва адаптираният вариант на Хайделбергския тест за говорно (речево) развитие. Той е тестова батерия (комплекс), показваща речевите способности на деца от 3 до 9-годишна възраст (в оригиналния си вид).

Равнището на речево развитие се характеризира от авторите на теста Х. Грим и Х. Шьолер с помощта на понятията „речелингвистична” и „рече-прагматична” компетентност. Първото показва в каква степен детето е овладяло системата от езикови правила. Второто изисква от детето овладяване на системата от правила за общуване с хора.

Като се използва за основа Адаптираният вариант на Хайделбергския тест за речево развитие, бе конструиран тест, съдържащ 13 субтеста.

Установих, че едни от най-добрите резултати в отговорите на децата са получени при решаване на задачата за разбиране на граматически структури и степента на обобщеност на тези правила. Интерпретацията на изречения при 5–6-годишните е улеснена от използване на играчките, което е верен индикатор доколко децата разбират граматически структури. Справиха се с поставената задача, като свързаха всички части на изречението правилно и използваха видовете подчинителни връзки за свързване на думите в него, като не се ориентират само по последователността на назоваване на понятията, а използват елементарните граматически структури и ги трансформират в дълбочинни. При 6–7-годишните тази трансформация е въз основа на разбирането на информацията, т.е. децата могат да конструират типови фрази (фрази от говорния етикет), което се обуславя от наличие на знания за правилно конструиране и употреба на фрази съобразно комуникативната ситуация.

Децата на 5–6 и 6–7 години правилно образуват формите на множество-но число на съществителните имена, което се дължи на правилното речево общуване в ежедневието. При 5–6-годишните се наблюдават несъществени грешки при частично изменение на нужното окончание за думи от м. и ж. род (*вечер-вечерни-вечери; певец-певици-певци*), както и при някои ударения на думи от среден род. Получените данни за деца на 6–7 години като цяло демонстрират сравнително високи резултати. Умеят да образуват на практическа основа съгласуване на съществителните имена по род и число и ги използват в контекста на говорната ситуация. Но въпреки това децата все още имат затруднения в приложението на някои морфологични правила.

При значителна част от децата на 5–6 години вече е налице известно практическо осъзнаване на основните езикови елементи. Някои от тях повтарят изреченията, но допускат синтактически грешки, заменят предлози, обстоятелствени пояснения за място и време.

При 6–7-годишните деца вече се наблюдава тенденция за правилното изговаряне на думите и техните граматични форми в съответствие с нормите на книжовния език. Умеят да запомнят и възпроизвеждат думи и къси текстове. Налице е вече практическото осъзнаване на основните езикови елементи. Изреченията са употребени граматически и синтактически вярно, но допускат граматически грешки – съкращения на структурата, заменят предлозите, депричастията за време и място.

В резултатите за корекция на семантично неточни изречения на 5–6-годишните деца се вижда, че данните са по-ниски, тъй като те се запомнят и възпроизвеждат по-трудно, но при тях вече има формирани умения да откриват и поправят граматически грешки чрез разкриване на усета за граматическа правилност, притежават и умения да построяват устно речево изказване, умения да различават съобразно контекста различното лексикално значение на думите понятия. При децата от подготвителна група вече се наблюдава възпроизвеждане на различни модели на невербална комуникация и коригиране на неправилен словоред в потока на речта. Въпреки някои затруднения децата проявяват умения за корекция на семантично неверни изречения. По-добрите резултати се дължат на по-разбираемия за децата модел (изречение), което показва, че те се справят успешно в корекцията на семантично неверно изречение, могат да се изразяват в различни говорни ситуации.

Децата на 5–6 и 6–7 години разбират връзката „обект–понятие–дума” в зависимост от речевия контекст, разбират многозначността на думите, разбират и активно употребяват в речта си различни думи, обозначаващи родови понятия, умеят да ги диференцират, което води до наличие на богат речников запас. 5–6-годишните словообразуват думи, верни по смисъл, но имат пропуски в диференциране на названията на някои предмети. Въпреки допуснатите минимални грешки те притежават способност да образуват сродни думи по зададен изходен глагол, като правилно установяват и използват системата за отношение между действие – извършител – място на действие и да я изразяват чрез речта. Децата на 6–7 години имат знания за разбиране на смисъла на думите, назоваващи предмети, действия, лица. Употребяват думи, отразяващи асоциативни връзки между предмети и явления, състояния на обекти, използват думи и фрази, като се съобразяват с контекста.

Дадените отговори на децата от двете групи за наименования варианти са следствие на усвоени знания за разбиране и употреба на думи – наименования на познати лица, и правилно определяне на междуличностните отношения между тях, като си служат с подходящи изразни средства в речевата си изява. Децата на 5–6 години определят структурата на междуличностните взаимоотношения с многозначност на думите наименования. Това се дължи на точно и правилно осмислени родствени връзки. Децата на 6–7 години активно включват в речта си употребата на думи с обобщаващо значение – родови и диференцирани родови понятия. Те правилно използват определения към лица и взаимоотношенията между тях. Това показва, че проявяват висока способност за приемане на роли и точното им изразяване в речта, че умеят да разбират отношенията между лицата.

Сравнително по-ниски резултати се отчетоха при установяване на способността на децата за класифициране на понятия. При диференциране на думи с обобщаващо значение децата на възраст 5–6 години наред с верните отговори посочиха и неверни. Това се дължи на по-абстрактния характер на понятията. Децата на 6–7 години успяват да изкажат сравнително точни определения на понятията, проявяват способност за класификация на обекти по общ признак.

Умеят да отнасят думата към конкретен предмет или явление, имат знания да разбират и обобщават думата понятие по съществени признаци и по предназначение. Правилно употребяват думите понятия в речево общуване.

Високи резултати отчетохме и при анализирането на способността на децата за образуване на степените за сравнение на прилагателни имена при повишена абстрактност. Децата от трета възрастова група имат пропуски в семантичната употреба на прилагателните имена и техните степени на сравнение. Децата на 6–7 години притежават висока способност продуктивно да използват многозначността на думите, като разглеждат абстрактни нарисувани изображения, умеят да ги назовават и описват дори и с измислени от тях прилагателни имена (*по-надчернено; най-сивкаво; замрачено–по-замрачено*) и образуват от тях всички степени на сравнение. Притежават умения да подбират различни определения по отношение на дадена дума и качество, умеят да пренасят знанията си за степенуване на качествени прилагателни в абстрактни изображения.

От резултатите при проведената диагностика като цяло се вижда, че при 5–6-годишните деца са поставени начални знания за формиране на умения да различават и описват емоционални състояния в процеса на общуване. Те постигат съответната смислова и интонационна характеристика между фразите и избраната картинка в потока на речта. Умеят да импровизират успешно реплики и действия в импровизиран диалог. Шест-седемгодишните деца умеят да откриват и описват различни емоционални състояния при практическото общуване с други лица, като пренасят впечатленията си при изпълнение на поставената задача. При 6–7-годишните деца на емпирично равнище се отчитат умения за разбиране и употреба на думи с абстрактни значения.

Децата на 5–6-годишна възраст разбират думи с абстрактно значение на емпирично равнище, служат си с близки по звуков състав думи, но различни по лексикално значение – *учуден-чудесен*. При децата на 6–7 години се вижда, че проявяват способност за различно изразяване на една и съща информация, като се отчитат специфичните ролеви признаци. Умеят да осъществяват речеви акт несъзнателно, когато изказването им съответства на определения тип емоционално състояние и съответства на смисъла на фразата.

Като цяло данните от проведения тест в двете възрастови групи ни дават основание да отбележим, че децата имат по-добри умения за логическо обединяване на различните значения в конструирането на смислови изречения. При отговорите на децата всички изречения са смислови, семантически употребени и конструирани синтактически вярно. Правилно съгласуват и употребяват определенията по род и число, имат много добри резултати в езиковото и речевото си развитие. Само в някои изречения при 5–6-годишните има неправилна употреба на думи по отношение на смисъла и недобре подреден словоред, докато при 6–7-годишните деца е формирана сравнително висока степен на умение за използване на граматически правилна реч.

По-ниски резултати констатирах в отговорите на 5–6 и 6–7-годишните деца при извявяване на способността да откриват аналогия в значението на думите. Тези ниски стойности са следствие на неразбиране и ограничен познавателен опит за родови и видови понятия, търсене на аналогия само във външните белези на предметите и обектите. Пет-шестгодишните имат пропуски в определяне на вътрешните признаци на зададените думи понятия, пропуски и в определяне на семантична употреба на някои родови понятия и думи, не отделят един и повече съществени признаци за диференциране на думи, свързани с обекти от природната среда. Децата на 6–7 години проявяват средна степен на способност за разбиране на аналогията в значението на думите. Притежават по-богат речниковия запас от думи, правят аналог при решаването на задачите, умеят да употребяват семантично и лексикално правилно думи понятия, както и да определят правилно родово и видово и тяхната диференцировка.

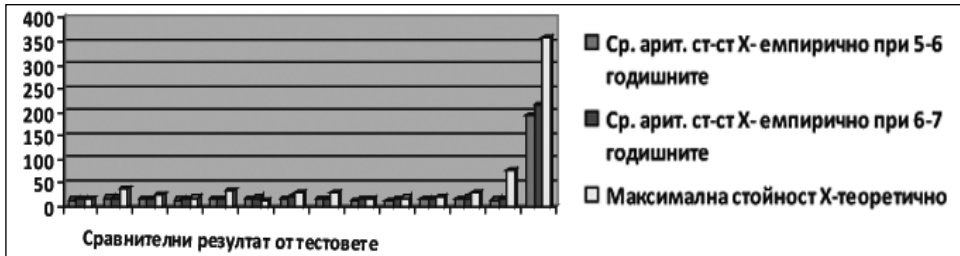
Децата на 5–6 години притежават умения за вярно преразказване, но допускат някои смислови и граматически отклонения. Ниски резултати отчетох и при диагностика на 6–7-годишните деца при отчитане способността им за възпроизвеждане на разказ (преразказ). В отговорите има неточности – като изпускане на основни действия, употреба на неправилен словоред в изказа им. Споменават за главното действие с 2–3 прости разширени изречения. Няма необходимия за възрастта си запас от думи и често се затрудняват да използват най-подходящата дума съобразно контекста. Все още не включват в речта си сложни съставни и сложни съчинени изречения.

Таблица 1. Сравнителни резултати от тестовете на 5–6 и 6–7-годишните

	Сравнителни резултати от тестовете													Общо точки
Ср. арит. стойност Х-емпирично при 5–6-годишните	13,6	17,8	14,8	13,5	17,1	11	16,5	15,7	13	10,8	12,3	17,3	13,4	186,8
Ср. арит. стойност Х-емпирично при 6–7-годишните	16,4	18,1	16	15,8	17,7	11,5	18,6	16,8	14,8	15,8	15	18,2	15,3	210
Максимална стойност Х-теоретично	17	36	24	18	32	12	30	30	16	18	20	28	78	359
Номер на теста	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	

На база получени данни от тестването на 5–6 и 6–7-годишните деца установих, че има наличие на висока степен на развитие на способността за

усвояване на речеви знания и умения, известно практическо осъзнаване и овладяване на основните езикови правила, система от правила за общуване с хората и речева готовност при постъпването им в училище.

Диаграма 1

Въз основа на отчетените резултати могат да се направят следните изводи:

1. Децата и от двете групи притежават компетенции за практическо осъзнаване и овладяване на основните езикови правила и система от правила за общуване с другите, компетенции за правилно осъзнаване и интерпретиране на изречения, да си служат с граматически правилна реч. Децата на 5–6 години постигат това предимно чрез нагледна опора, докато повечето 6–7-годишни се справят и без такава опора.

2. Децата имат знания и умения за практическо приложение на граматически (морфологически) правила за изменение на думите, умение за разбиране и поправка на семантично неточни изречения, което е израз на степента на разбирането им на връзката между смисъла на думите и средствата на езика. Децата на 5–6 години могат да извършват тази трансформация предимно при нагледнодействена опора и в познати или малко променени ситуации, докато 6–7-годишните без такава опора могат да конструират типови фрази (фрази от говорния етикет) съобразно комуникативната ситуация.

3. При 5–6 и 6–7-годишните деца вече има изградени знания за родови понятия. Те словообразуват думи, верни по смисъл, но имат пропуски при диференциране на названията на някои предмети, умеят да изграждат текст по нагледна опора, като правилно назовават определени лица и употребяват думи с различно значение. Децата на 6–7 години умеят активно да включват в речта си употребата на думи с обобщаващо значение – родови и диференцирани родови понятия. Правилно използват определения към лица и взаимоотношенията между тях, като употребяват подходящи изразни средства в речевата си изява.

4. Децата на 5–6 години умеят да разбират и употребяват думи, обозначаващи родови и видови понятия, групират предмети и играчки по определен признак на основата на съотнасянето им с еталон. При децата на 6–7-годишна възраст са формирани знания за извършване на квалификация по еталон, като се използват думи с обобщаващо значение.

5. Пет-шестгодишните умеят да изброяват няколко определения към дадена дума предимно конкретен обект, използват сравнително правилно степени на сравнение на прилагателните имена при характеризиране на обекти, а децата на 6–7 години в устната си реч правилно използват формите за род и число на съществителните имена и съгласуване на прилагателните със съществителните.

6. При 5–6-годишните деца има изградени умения да осмислят и пресъздават взаимоотношенията, които виждат на изобразените картинки, от своята позиция. А децата на 6–7 години умеят да различават интонацията в речта на другите и използването на основните ѝ компоненти – сила и височина на гласа, и значението на интонационното общуване, т.е. умеят да отчитат специфичните ролеви признаци.

В детските градини основна цел във връзка с подготовката за училище е да се организира целенасочено, диференцирано и системно развитие на речта, на тяхната речева култура съобразно особеностите на речевото развитие на децата.

ЛИТЕРАТУРА

- Гюров, Д., Гюрова, В., Колева, И., Витанов, Л. (2005). *Програмна система „Ръка за ръка“ за подготвителна група в детската градина и училище*. С. Михайлова, Н. Б. (1990). Адаптированный вариант Гейдельбергского теста речевого развития детей. *Психологический журнал*, 11.
- Чичикова, Кр., Делчева, Т. (2001). *Тестове и тестови задачи за диагностика на детската реч*. Пловдив: Сема.

TALKATIVE DEVELOPMENT OF CHILDREN FROM PRE-SCHOOL KINDERGARDEN GROUP

Abstract. This summary aims to establish the talkative preparation of 5–6 year-old and 6–7 year-old children. The shared experience may be useful for the colleagues from pre-school groups. The experience is based on a research methodology for establishing the level of this preparation into particular aspects of incoming and outgoing levels, as well as mathematical processing model. Tests are illustrative, tools have been considered with individual and group competence of the children. The analysis of the results forwards to the establishment of talkative preparation level of the children from pre-school group, as well as for planning the work into separate aspects. The issue is particularly pressing in regard to a smooth and easy transition to school for children. Therefore recommendations for continuance of work in regard to the grammatical and semantic development of language and speech in first class lessons should be take into consideration.

Velichka Ihtimanska

✉ Kindergarten „Prolet“
Pazardjik, Bulgaria
e – mail: prolet_pz@abv.bg